

Som vi ropar får vi svar - metodologiska aspekter på tillkomsten av skriftligt och muntligt biografiskt material

Inledning

1. Jag var en s.k. hemmafru, men sydde fortfarande på beställning. Vårt äktenskap knakade emellanåt i fogarna, vi var så olika i många punkter, Martin och jag. Efter stormiga gräl, blev det ändå försoning. Jag började längta efter något annat att göra, än koka mat, diska och städa [...] Om min käre man inte vore så negativt inställd till allt och alla, tror jag att vårt äktenskap skulle ha lyckats bättre [...] hans dåliga humör, hans inbundenhet, hans oförmåga att visa känslor, hans besserwiserattityd, har sårat mig och barnen många gånger. Jag har en massa fel, brister och olater som kan vara svåra att smälta (KLiv 33).

2. År 1958 köpte vi en Aravalokal på 52 kvadratmeter i centrum av X. Den hade alla då moderna bekvämligheter av vilka jag uppskattade badrummet allra mest. Det var mitt första egna badrum. Vi stannade där i tre år och fick under tiden vårt första barn. Jag jobbade på kontor en tid, också efter att vi blivit föräldrar. Jag hade moderskapsledighet endast två månader och gick tillbaka till jobbet efter det, men kom sedan underfund med att jag ville sköta mitt barn själv och sade upp mig. Då vi nu hade bara en lön att leva på och stor skuld på bostaden var det svårt att få ekonomin att gå ihop (M 6045).

3. Elsa: Men, men förbandstyget [blöjorna] måste man varje evig gång *koka*. Så man hade en massa som man hade i blöt, och sen så hade man en stor [kastrull], på den där vedspisen att koka det där förbandstyget. *Herregud*.

Lena: Så man fick nog dagarna att gå.

Elsa: [Suckar djupt]. När jag riktigt börjar tänka, hur i *all* världen ... Inte undra på att fruarna inte var på jobbet. Inte hade man något, inte fanns det något dagis eller något sånt inte, det fanns det ju inte. Så man *måste* ju vara hemma med de där barnen (IF mgt 2010/3).

Dessa tre citat representerar tre olika materialtyper som alla på ett eller annat sätt gestaltar

erfarenheter av vardagslivet som hemmafru på 1950-talet, något som jag just nu intresserar mig för. Det första textexemplet är en skriftlig levnadsberättelse ur samlingen Kvinnoliv i Svenskfinland från år 1995–96, som Institutet för Kvinnoforskning vid Åbo Akademi initierade, i vilken ”Maja” berättar om sitt liv. I berättelsen har jag speciellt tagit fasta på hur hon gestaltar sitt liv som hemmafru. Den andra texten är skriven av ”Klara” och ingår i ett svar på frågelistan ”När freden kom” som Etnologiska arkivet vid Åbo Akademi sände ut år 2006. Det sista textexemplet är en transkribering av en intervju som jag gjorde vårvintern 2010 tillsammans med ”Elsa” som varit hemmafru i hela sitt liv. Intervjun fokuserade specifikt på erfarenheter av livet som hemmafru som ett led i forskning om hemmafruars erfarenheter i Svenskfinland. Alla dessa tre materialkategorier är så kallat biografiskt material¹ som baserar sig på erfarenheter och är framställningar av ett själv (jfr Marander-Eklund & Östman 2011: 7ff). Jag går senare in på vad som kännetecknar de olika materialkategorierna. Dessa tre texter gestaltar inte livet som hemmafru på likartat sätt varken när det gäller form, stil eller betydelse. Förutom personliga och idiosynkratiska skillnader, och skillnader mellan skriftligt och muntligt material, bland annat den muntliga intervjuens dialogiska karaktär, finns här även andra skillnader som jag önskar metodologiskt diskutera och problematisera. Min utgångspunkt är att olika utgångspunkter i skapandet av biografiskt material genererar olika typer av utsagor. Här gäller den gamla devisen som man ropar får man svar (jfr Högdahl 2005: 429).

Syftet med min artikel är att med utgångspunkt i tre olika materialtyper, skriftliga levnadsberättelser, frågelistor och muntliga intervjuer – materialtyper som alla behandlar erfarenheter av vardagslivet som hemmafru på 1950-talet – visa på likheter och skillnader i framställningssätten gällande form, stil och betydelse. Hur kommer det sig att de olika kategorierna av material genererar så pass olika typer av utsagor trots att erfarenheterna som behandlas i princip är snarlika? Centralt här är att studera tillkomsten av materialet och att utforska betydelsen av de frågor som ställs samt vilken betydelse den instans, ”beställaren” som gjort uppmaningen att berätta har. Enligt samhällsvetaren Anni Vilkkö är självbiografien en avtalsmässig genre som uppstår i växelverkan med omgivningen med en föreställd läsare² som mottagare (Vilkkö 1992: 107; se även Mattsson 2011:7). Ett antagande som jag gör är att den instans som uppmuntrar till utformningen av en biografi är ett slags föreställd läsare och sålunda av stor vikt för utformningen av berättelsen. Jag utgår från de tre textexempel som jag inledde med men kommer med hjälp av annat material ur dessa tre materialkategorier visa att det finns gemensamma drag inom kategorierna.

Analysen av de tre materialtyperna kommer jag att göra med utgångspunkt i narrativa strategier som berättandet tar ansats i. Ett sätt att göra detta är att utgå från de extrema typerna av ett biografiskt berättande nämligen ”det bittra livet” och ”det ljuva livet” med mellan-kategorier såsom ”livet som fallgropar”, ”livet som hinderlopp” och ”det dämpade, upppoffrande livet” (Öberg 1999: 59). Andra sätt att analysera biografier är att urskilja berättelser av typen komedier, tragedier, framgångsberättelser, hjälteberättelser eller ironiska berättelser (Leinikki 2011: 183, jfr Johansson 2005: 90). Förutom avgränsade berättelser, med en början och ett slut kring strukturen komplikation och dess upplösning innehåller också ett biografiskt berättande kronologiska och deskriptiva sekvenser. Med kronologiska sekvenser

avses en framställning av levnaden i kronologisk ordning av typen ”först jobba jag på sågen [...] sen var jag arbetslös”(Arvidsson 1998: 25). De deskriptiva sekvenserna anger inget tidsperspektiv utan fokus ligger på utsagor om miljöer, rutiner och attityder (Ibid.). Min avsikt är inte att strikt kategorisera de berättelser som jag analyserar enligt berättelsetyper utan snarare att diskutera utgångspunkterna för de olika materialtyperna, relatera dem till narrativa strategier och begrunda betydelsen av materialets tillkomstsätt och visa på vissa trender i det material som jag valt som utgångspunkt i min studie om hemmafruar³.

Artikeln struktureras enligt följande: de tre materialtyperna presenteras med fokus på betydelsen av de frågor som ställs, narrativa strategier, form och stil, den beställande instansens samt dialogens betydelse. När det gäller intervjuer är dialogen mellan intervjuperson och intervjuare något som ofta, men inte alls alltid problematiseras. Ett exempel på utförlig problematisering av denna dialog är den i Sofie Strandén avhandling om berättande om krig (Strandén 2010). Min tanke är att den dialogiska karaktären även finns i skapandet av frågelistmaterial och skriftliga levnadsberättelser, men då som ett slags dold dialog. Det här är något som underkommuniceras i forsknings-sammanhang och därmed något som borde lyftas fram för att på så sätt nå en större förståelse för dessa materialkategorier och för att undvika feltolkningar.

Kvinnoliv i Svenskfinland

Det inledande citatet där Maja skriver om sitt liv ingår i en av de 130 levnadsberättelser (KLiv) som skrevs som svar på uppropet ”Berätta om ditt kvinnoliv” som gjordes av Institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi. Levnadsberättelserna är insamlade åren 1995 och 1996 genom ett allmänt upprop i media utan specificerade frågor, som en allmän uppmaning till kvinnor att berätta om sitt liv. Uppmaningen löd: ”Det här gäller Dig, Du som lever eller har bott i Svenskfinland, det gäller både

gammal och ung, det gäller kvinnor på landet och kvinnor i stan” (May 2001: 323). Uppmaningen var således inkluderande med kvinnolivet i centrum. I uppropet framställdes också det som ofta tas för givet, det osynliga och det upprepade, som viktigt. Kvinnorna genererade olika levnadsberättelser men ofta har de en utgångspunkt i en betraktelse över hur deras liv artade sig: ”Mitt liv – hur blev det så här” (KLiv 33). Vissa av berättelserna har fokus på specifika teman såsom barnlöshet (KLiv 24), våld i hemmet (KLiv 16) eller arbetslöshet (KLiv 49). De flesta kvinnor berättar relativt kronologiskt om sitt liv utgående från det som har känts viktigt att ta upp i sammanhanget (Sand 1998: 34ff).

Av de totalt 130 levnadsberättelserna har jag analyserat fyra berättelser där skribenten är född på 1920- eller 1930-talet och som uttryckligen handlar om livet som hemmafru och som kan kommentera erfarenheter från livet på 1950-talet. Förutom Majas berättelser har jag tagit del av Alices, Ellas och Emmas berättelser⁴. Levnadsberättelserna är långa och ingående texter mellan 19 och 35 sidor med kronologisk struktur där berättelsen ofta inleds med en sorglös barndom i skuggan av kriget. I berättelserna framkommer hur de träffade sin tillkommande och hur deras liv som hemmafruar gestaltades. När de med facit i hand ser tillbaka på sitt liv reflekterar de med viss bitterhet över att de inte hade möjlighet att delta i yrkeslivet. Denna bitterhet kan vara något som relateras till erfarenheter i senare tider snarare än till det de upplevde på 1950-talet. På så sätt förekommer flera tidslager i berättandet. I sina berättelser gör de motstånd mot ett liv hemma med i vissa fall en make med dåligt humör som Maja berättar om. I berättelserna upplever jag att det är de negativa erfarenheterna som dominerar. Alice uttrycker att inget hon gjorde dög för hennes man. Ella berättar om hur hennes man ville göra om henne, förändra henne. Emma skriver med stor bitterhet och emfas hur hon på grund av sin makes arbete blev avskuren från arbetsmarknaden. Detta tyder på

att Majas sätt att gestalta sina erfarenheter så som hon gjorde i det inledande citatet inte är endast ett personligt sätt att uttrycka sig och framställa sitt liv ur en negativ synvinkel.

Maja skriver om hur hon började längta efter något annat att göra. Att omtala sig som en ”s.k. hemmafru” tyder också på att positionen inte var helt tillfredsställande och något som kan tolkas som ett resultat av omvärderingen av livet som hemmafru. På så sätt relaterar Maja i sin berättelse till ytterligare ett tidslager, nämligen till den tid på 1960- och 70-talen då hemmafruarna omvärderades och omtalades som ”bara” en hemmafru (Oakley 1976: 1ff; Matthews 1987: 182ff). Maja identifierar sig som en hemmafru men samtidigt som hon anpassar sig till den rådande hemmafruideologin gör hon även motstånd mot den. Hon sydde på beställning, det vill säga utförde arbete inom hemmets ramar som gav viss inkomst, något som var typiskt för kvinnor i denna generation (jfr Carlstedt & Forssén 1999: 124ff). Maja skriver om ett stormigt äktenskap men också om försoning. Hon uttrycker sitt missnöje över relationen till sin man, omtalar hans dåliga humör och besserwiserattityd och hur han kritiserar henne för hennes brister, något som hon tydligen har internaliserat eftersom hon skriver om sina fel och brister som ett faktum. Effekten av kvinnoforskarnas uppmaning att skriva om sitt liv är enligt litteraturvetaren Anna-Lena Keski-Nisula relativt långt ett berättande om tragik, maktlöshet och orättvisor samtidigt som det finns ett försonande drag i dem (Keski-Nisula 1998: 68ff).

Den öppna frågan och uppmaningen att berätta genererade således både långa och reflekterande berättelser om livet som kvinna, hustru och mor där både livets glädjeämnen och sorger tas upp. Maja, precis som Ella, Emma och Alice, häver ur sig allt det som är mödosamt i livet i sina levnadsberättelser. Det är som om Maja för en gångs skull anser sig ha rätten och viljan att berätta om hur hon egentligen upplevde sitt liv och skyr inte att ta upp också det som var negativt. På så sätt kan man

säga att hon och de andra kvinnorna som svarat på uppropet använder tragedin som narrativ strategi eller ”det bittra livet” och/eller ”det dämpade, uppoffrande livet”. Att det handlar om det bittra livet förstärks genom användning av värdeladdade uttryck (knaka i fogarna, längta efter, hade lyckats bättre, dåligt humör, fel, brister m.m.) och känslouttryck (sårat mig) som sätter känslor i rörelse hos mottagaren (jfr Ahmed 2004). Berättelserna karaktäriseras av en berättarstil som påminner om den när en kvinna berättar för sin väninna hur besvärligt livet kan vara, något som väninnan förväntas förstå. Snarare än att finna lösningar på problemet fungerar berättelserna som ett sätt att söka samförstånd och närhet (jfr Tannen 1995: 23f). Frågan är vem kvinnorna vill känna närhet och samförstånd med? Jag anser att det är uppmanaren till och mottagaren av kvinnornas levnadsöden – Institutet för kvinnoforskning. I inledningen till *I dialog med Kvinnoliv* (1998), som baserar sig på analyser av levnadsberättelserna, nämner kvinnovetaren Harriet Silius och historikern Ann-Catrin Östman att kvinnoforskaren blir en åhörare och lyssnare av levnadsberättelserna och att en förväntan på att kvinnoforskningen ska ge innebörd och sammanhang åt det skrivna och upplevda kan skönjas i deras berättelser (jfr Silius & Östman 1998: 20). Jag menar ändå att mottagarens betydelse är större än så.

Vilken inverkan har då den instans, ”beställaren” som uppmanat människor att skriva om sitt liv på materialets beskaffenhet? Min lärdom av undersökningar som baserar sig biografiskt material ger vid handen att människor väldigt gärna berättar om sina erfarenheter och många gånger anser det positivt att någon verkligen lyssnar just på dem (Marander-Eklund 2000: 83). Kvinnolivsberättelserna karaktäriseras enligt Keski-Nisula av att det är kvinnor som genom sina berättelser önskar bli synliga: ”Se mig” Förstå mig! Se min tillvaro” (Keski-Nisula 1998: 85). Drivkraften till att delta i en undersökning kan vara allt från en vilja att berätta för att på så sätt reda ut sina egna upplevelser,

att delge sina upplevelser med hopp om att de eventuellt hjälper andra personer i motsvarande situation, till att deltagandet i vetenskapliga undersökningar är något som man förväntas ägna sig åt. Det kan alltså vara fråga om allt från en plikt-känsla till att berättaren ser som en möjlighet till att skriva in sig i historien. Att det är en officiell institution som gör ett skrivupp-rop kan även bidra till att svaret känns angeläget (Hagström & Marander-Eklund 2005: 19). Jag menar att det faktum att mottagaren består av kvinnliga forskare som är sakkunniga på kvinnoforskning spelar en avgörande roll i genererandet av texterna, att föreställningar om den mottagande instansen inverkar på vad som kan och får skrivas om. Skribentens föreställningar om hur svaren förväntas bli utformade är beroende av vem som gör uppropet. Detta har att göra med det normerande och normativa i ett biografiskt skrivande, de tidsbundna uppfattningar om hur ett liv ska levas och hur det ska berättas (Marander-Eklund & Östman 2011:7). Sociologen Vanessa May, som analyserat ensamstående mödrar med utgångspunkt i Kvinnolivsmaterialet, påpekar att författarna till levnadsberättelserna var medvetna om att läsarna av deras texter skulle komma att vara akademiska kvinnor, eventuellt också feminister (May 2001: 89). Att det var mer eller mindre feministiska kvinnoforskare som var ”beställare” av levnadsberättelserna innebar att sådant som eventuellt inte skrivits om tidigare, kvinnans vardagsliv, av skribenterna uppfattades som angeläget. Det kan också tänkas att skribenterna föreställde sig att den feministiska mottagaren förväntar sig att läsa om förtryck och maktlöshet men också om den lilla, vardagliga människan, såsom hemmafruar som i andra sammanhang kan te sig relativt osynliga. Samtidigt måste man komma ihåg att det är lättare att skriva om svåra och tunga saker än att berätta det muntligt åt en intervjuare.

Kvinnorna hörsammade uppmaningen att skriva om sina liv och framställer sina liv i hög grad ur ett eländesperspektiv⁵. Uppmaningen som genererar levnadsberättelser om kvinno-

liv i elände tyder också på att det i mitten av 1990-talet var möjligt att skriva om sitt liv ut ett sådant eländesperspektiv och kan ses som ett resultat av pågående diskussioner om kön och genus (jfr Öberg 1999). Men levnadsberättelserna kan också ses som en kommentar på 1990-talets diskussion om fysiskt och psykiskt våld riktat mot kvinnor (Lundgren et al 200; Heiskanen 1998). På så sätt kan levnadsberättelserna ses som en kommentar på den samtid de är skapade i. Dialogen mellan ”beställare” och mottagare av levnadsberättelserna har jag synliggjort genom att problematisera de svar jag har använt mig av i min forskning om hemmafruvar. Att denna dialog inte var fullständigt dold tyder de tankar som framkommer både i Vanessa Mays avhandling (2001) och i studien *I dialog med Kvinnoliv* (1998). En analys av denna dialog visar i detta sammanhang att ”beställarens” effekt resulterade i eländesberättelser och till en vilja både att synas och att nå samförstånd med denna ”beställare”.

Frågelistsvar

Det andra textexemplet är ur ett svar på frågelistan ”När freden kom” som Etnologiska arkivet vid Åbo Akademi sände ut till ett fast meddelarnät år 2006 bestående av ca 250 svenskspråkiga och finskspråkiga meddelare. 96 meddelare svarade på denna frågelista. Frågelistan kom till som ett samarbete mellan professorerna i etnologi Anna-Maria Åström (Åbo Akademi) och Pirjo Korhakangas (Jyväskylän universitet). Temat låg nära doktorand Sonja Hagelstams forskning som handlar om brevväxling till och från fronten (Hagelstam 2011: 299ff). Frågelistan är lång och har många detaljerade frågor kring följande teman: kriget bryter ut, minnen från krigstiden, brevkontakter, fortsättningskriget, återgång till vardagen, krigstidens svåra minnen, de evakuerade, krigsbarnen och hur kriget uppfattats i nutid⁶. Frågelistan är en frekvent använd materialinsamlingsmetod inom de så kallade traditionsvetenskaperna, etnologi och folkloristik. Den innebär att män-

niskor i löpande text ger uttryck för sina minnen, erfarenheter och värderingar. Tidigare låg fokus på att samla in ”fakta” från en specifik plats där svararen representerade hela eller delar av befolkningen. Idag är strävan att belysa frågorna ur individens perspektiv (Hagström & Marander-Eklund 2005:9ff). Frågelistorna är självbiografiska till sin karaktär eftersom mäniskor skriver om sina kunskaper, erfarenheter och värderingar (*Att samla* 1991: 6). Många gånger är de slipade berättelser till sin karaktär eftersom personen som svarar har tid att fundera på hur han eller hon vill framställa sin berättelse eller sitt jag (Nurminen 1992: 221ff).

Klara, kvinnan som jag inledningsvis citerar, är född i början av 1930-talet. Hennes berättelse är 25 sidor lång och behandlar många av de teman som listas i frågelistan. Svaret kommenterar kriget och krigsslutet men dessa är inte på något sätt i fokus trots att berättelsen tidsmässigt inleds när vinterkriget bryter ut. Folkloristen Sofie Strandén påpekar att berättande om krig är en manlig genre, som både män och kvinnor anser att män har tolkningsföreträde till (Strandén 2010: 368ff). Detta skulle förklara varför varken kriget och freden är i centrum i Klaras svar. I övrigt är det fråga om ett berättande med utgångspunkt i en ”tvingande” kronologi kring vissa milstolpar (Nylund Skog 2011: 118f). Klara berättar om sin skolgång, om bristen på mat under ransoneringstiden, om brev till fronten och om krigsslutet. Men hon skriver också om sitt första jobb, sina studier, de olympiska spelen i Helsingfors 1952, hennes första semester, nöjeslivet och ett längre avsnitt under rubriken ”Eget hem och familj”. Det är ur detta avsnitt som citatet är taget. Här kommenterar hon sina erfarenheter som hemmafru och detta var något som jag specifikt letade efter och fann med hjälp av sökning på fritextdatabasen TRIP⁷. Detta avsnitt kan sägas motsvara frågan under temat hur kriget uppfattas i nutid och är formulerat på följande sätt: ”Om du var barn under kriget, hur utformade sig ditt liv efter kriget (i stora drag: utbildning, yrke, arbete, utkomst, familj)?”. Klara har ändå

valt att inte endast återge sitt familjeliv i stora drag så som uppmaningen var formulerad, utan använder flera sidor för att beskriva hur hon träffade sin man, hur deras hem såg ut och hur hon åker in och ut i förvärvslivet för att senare välja att stanna hemma för att själva ta hand om sina barn. På så sätt kommenterar hon hemmafruarnas situation på 1950-talet mycket väl. Hon har utbildning och var inställd på att förvärvsarbeta men realiteten med korta moderskapsledigheter⁸, bristande barntillsyn i kombination med normen om kvinnans plats i hemmet samt utmålet av moderskapet som kvinnans centrala uppgift gjorde att hon till slut valde att stanna hemma (jfr Satka 1993: 60). Svaret kommenterar också bostadsförhållandena under efterkrigstiden och idealet om en manlig familjeförsörjare väl (jfr Saarikangas 1993; Åström 1990).

Samtidigt som Klaras frågelistsvar kommenterar hemmafruns levnad väl har det karaktär av en levnadsberättelse i och med att det överspanner ett långt liv som hon ser tillbaka på. Det är en framställning av självet genom vilken hon förhandlar om sin position i samhället och tillskriver sig själv aktörskap och subjektivitet (Marander-Eklund & Östman 2011:8). Genom denna framställning relaterar hon bilden av sig själv till samhällets grundläggande värderingar (jfr Johansson 2005: 90; Nylund Skog 2011:119). Ändå är Klaras levnadsberättelse mycket annorlunda än den som Maja levererade. Detta, menar jag, inte enbart har att göra med att personerna Maja och Klara har olika erfarenheter, personligheter och personliga sätt att uttrycka sig utan också på narrativa konventioner som beror dels på sättet att formulera frågorna i frågelistan, dels på instansen som skapar och mottar frågelistsvaren.

Frågorna har i uppmaningen att skriva frågelistsvaret inte uppmanat till ett berättande, där man med berättelse avser återgivna händelser i tid och rum kring en kausalitet, händelser som evalueras till exempel med användning av värdeladdade ord som sätter känslor i rörelse (jfr Arvidsson 1998: 25; Ahmed 2004).

Här är en skillnad i att fråga eller låta personen i fråga berätta (jfr Carlstedt & Forssén 1999: 239). En berättelse gestaltar svaret på frågan vem vi är och vem vi vill vara och att analysera just berättelser ger en god ingång till människans erfarenheter och hennes värdering av dem (Nylund Skog 2005: 150). I frågelistsvaret ligger fokus inte på formen för det återgivna utan snarare på innehållet i detsamma. Här resulterade uppmaningen i en beskrivning av hur det gick till när freden kom, att återge en kronologisk och deskriptiv sekvens snarare än en berättelse. En berättelse kan definieras också med utgångspunkt vad den inte är. Det gör lingvisten Livia Polanyi som talar om *story* när en berättare vill framföra ett budskap, medan dess motsats *report* snarast utgör en redovisning av händelserna och som ofta återges på lyssnarens begäran (Polanyi 1985: 12ff). Ett annat sätt att skilja mellan narrativa språkliga former är att dela in dem i argument, beskrivning och berättelser (Johansson 2005: 122). Samtidigt bör vi komma ihåg att också beskrivningen har en narrativ form (Kristensson Ugglå 2011: 71f). Klaras frågelistsvar har en kronologisk och konstaterande snarare än en berättande karaktär eftersom den anger vad hon gjorde vilket år och vad som hände därpå. Detta innebär naturligtvis inte att svaret är av sämre kvalitet, det är bara annorlunda än om den varit argumenterande eller berättande. Inte heller utdraget ur Majas levnadsberättelse är berättande, snarare är den argumenterande med användning av värdeladdade ord som gör att den utandas en känsla av bitterhet. Citatet ur Klaras frågelistsvar är mer eller mindre neutralt till sin karaktär utan användning av varken positivt eller negativt laddade ord. Det är endast badrummet som omtalas positivt och svårigheten att leva på en lön framställs i negativa ordalag.

För att understryka att Klaras frågelistsvar inte på något vis är unikt i sitt slag presenterar jag ett exempel där ett nästan snarlikt svar ges, ett svar på frågelistan "Berätta om ditt 50-tal" som sändes ut av både etnologiska och folklo-

ristiska arkiven vid Åbo Akademi år 2000:

Jag gifte mig 1954 och vi bosatte oss i [stad], 5-6 km från centrum, i en aktielägenhet [bostadsrätt] om två rum och minikök och WC med handfat. Huset hade byggts strax efter kriget och hade inget varmvatten och alltså inte heller några badrum, bara en vedeldad bastu, där man hade regelbundna bastutider (M 5530).

Både detta och Klaras svar är svar på frågelistor som innebar en uppmaning om att berätta om en specifik tid, 1950- respektive efterkrigstiden. Dessa tider kännetecknas av ekonomisk tillväxt och framsteg och är ofta föremål för nostalgisering (Dahmén 1963; Klinkmann 2003: 107). När minnen av 1950-talet frammanas omtalas årtiondet ofta som en lycklig tid och en tid full av framtidstro (Marander-Eklund 2009: 22ff; Iloinen 2003: 30ff). På så sätt kan Klaras berättelse sägas vara en framgångsberättelse, där det nya badrummet symboliserar materiell tillväxt och en bättre framtid. På samma sätt kan det senare exemplet (M 5530) tolkas som en hjälteberättelse, om en tung levnad i anspråkslösa förhållanden. Samtidigt bildar det en kontrast till den materiella utveckling som skulle komma. Den berättas för en läsare i nutid om det enkla livet i förgångna tid.

Jag ställer mig frågan varför dessa svar ser ut som de gör. Jag menar att svaren utformas, förutom utgående från själva frågorna, beroende på skribentens föreställningar om hur svaren förväntas utformas i relation till den instans som skapat frågelistan och som också mottar den. Eftersom mottagaren av svaret är en traditionsvetenskaplig instans tänker sig meddelaren, som svarat på många frågelistor under en längre tid, att det är så här svaren ska se ut, att de ska vara detaljerade, beskrivande och de ska återge livet så "sanningsenligt" som möjligt. Eftersom svaren ska vara detaljerade får de lätt karaktären av kronologiska sekvenser. Enligt etnologen Billy Ehn liknar olika personers berättelser varandra, inte enbart för att de har liknande erfarenheter, utan också för att de lärt sig att på "ett likartat sätt gestalta sina upplevelser i kollektivt igenkännbara former" (Ehn

1992: 215f). Detta anser Ehn gällande speciellt när det handlar om när äldre personer berättar om livet "förr". På så sätt kan frågelistsvaren sägas gestaltas enligt en given genrekonvention.

Avsaknaden av bitterhet och andra negativa känslor anser jag har åtminstone delvis att göra med den stämpel som en kulturvetenskaplig instans lätt får, att vi gör så kallad trevlighetsforskning. Att vi folklorister dessutom ombeds hålla populära föredrag och ge radiointervjuer om livet "förr" och andra "trevligheter" reproducerar denna uppfattning. Detta har att göra med en populär uppfattning om kultur som något exklusivt innehållande en moralisk positiv värdering (Ek 1989: 56). Men hur svaren utformas har naturligtvis också med temat att göra. Till exempel en frågelistas om personlig hygien resulterade i närgångna berättelser om smuts och äckel (Klein 2003: 68ff). De gånger frågorna handlat om död och begravning är stämningarna naturligtvis också varit allt annat än "trevliga" (Ekrem 2000: 4ff). Samtidigt handlade den frågelistas som jag exemplifierar mina tankegångar med om kriget och dess följder. Ändå ges ett "trevligt" svar om "det goda livet" framför en eländesberättelse.

De frågelistssvar som jag tagit del av för min undersökning om hemmafruar på 1950-talet med utgångspunkt i frågelistan "Berätta om ditt 1950-tal" är överlag väldigt positiva till sin karaktär. De kan tolkas som uttryck för "det goda livet" i gångna, ofta nostalgiskt uttryckta, tider. De kommenterar livet som hemmafru ofta i och med att skribentens mor varit hemmafru och hennes insats i hemmet omtalas i positiva ordalag. Skribenterna är fulla av beundran när de skriver om sina mödrar – hennes arbete framställs som slitsamt och tungt på grund av bristande bekvämligheter och hon kunde minsann konsten att vända på slantarna. I svaren framkommer i vissa fall att modern ifråga mot sin vilja var "dömd till hushåll på livstid" eftersom fadern inte ville att modern skulle arbeta utanför hemmet (M 5601). Det är också fråga om att män omtalar sina fruar som hemma-

fruar på ett relativt oreflekterat såsom exempelvis: ”Min hustru var hemmafru och skötte hushållet” (M 5496). Svaret kan utläsas som ett uttryck för stolthet, att maken var stolt över att ha haft möjligheten att ha sin hustru hemma och stolt över det hon åstadkom. Men det kan också läsas som ett konstaterande utan värderingar. Att det i detta frågelistmaterial inte återfinns motsvarande eländesbeskrivningar som den som Maja och de övriga kvinnorna i Kvinnolivsmaterialet genererade kan bero på förväntningarna på hur ett gott svar ska utformas när det är ett traditionsarkiv som sänder förfrågan. Men det kan också bero på att arkiven inte ställt sådana frågor som skulle ha genererat berättelser om utsatthet och maktlöshet – i mitt fall om hemmafruns vardagsliv. Dialogen mellan ”beställare” och skribent kännetecknas i detta fall av en dold dialog. Denna dolda dialog kan liknas vid tanken om ”den tredje närvarande” i intervjusammanhang som etnologen Oskar Pripp nämner. Med detta avser han en osynlig frågeställare som i vissa fall tar över intervjun. Att så sker beror enligt Pripp på de budskap, bilder och förklaringsmodeller i samhället som omsluter den som intervjuas och som han eller hon inte kan bortse ifrån. Ett exempel på en sådan omslutning är då intervju-personer väljer att presentera sig utgående från stereotypa uppfattningar och tillskrivningar eller med utgångspunkt i psykologiserande resonemang. Detta gör att fältarbetaren borde reflektera över sin fältarbetsstrategi och ifrågasätta invant tänkande (Prupp 1999: 43ff). Framställningarna av ”det goda livet” kan vara ett uttryck för en stereotyp bild av 1950-talet som en lycklig tid samt ett resultat av given genrekonvention med utgångspunkt i tanken: så här brukar man gestalta 1950-talet. Reflektion över och ifrågasättande av frågornas art borde ske när en frågelistas skapas. Dels handlar det om att reflektera över frågornas art, genrekonventioner och förekomsten av ”den tredje närvarande”. Dels handlar det om att dokumentera dessa reflektioner så att forskare som inte deltagit i skapandet av frågelistan har en möjlighet

att ta del av den dialog som utan reflektion och dokumentering förblir dold.

Samtal med hemmafruar

Det sista exemplet är av annan karaktär än de två tidigare eftersom det är fråga om en muntlig intervju där berättelsen skapas i direkt och omedelbar dialog mellan intervjupersonen och mig i form av ett samspel (jfr Strandén 2010: 58ff). Det är en mindre slipad och språkligt mindre sammanhängande berättelse än en skriftlig levnadsberättelse men samtidigt också en mer spontan utsaga (Nurminen 1992: 221ff). Ofta uppfattas intervjun som uttrycksfull, inträngande, förklarande, att den kännetecknas av en närhet till det som undersöks, samt att den inger en känsla av autenticitet (Bursell 1993: 26ff). Intervjun innehåller det muntliga samtalets stilistiska kännetecken såsom användning av emfas, starka adjektiv, kraftuttryck och suckar. Dessa är stilmedel som berättaren använder som ett sätt att dramatisera berättelsen för att på så sätt att fånga lyssnaren och peka på det betydelsebärande i berättandet (Siikala 1990: 86ff; Marander-Eklund 2002: 113ff).

Intervjun⁹ med Elsa, men också med Ebba, Molly och Linnea, kretsar kring tre teman: minnen av 1950-talet, personliga drömmar och förväntningar på livet, samt erfarenheter av livet som hemmafru. Jag använde mig av ett frågeschema men följde det ganska löst. Intervjuerna karaktäriseras i hög grad av en jämförelse mellan dåtid och nutid där livet på 1950-talet görs begripligt genom att associera till förhållanden i dag. Den första som jag intervjuade för projektet var Elsa. Intervjun med henne gick väldigt ledigt – jag kände Elsa från förr – vi satt i hennes kök och tittade på bilder från 1950-talet. Elsa gestaltar sitt liv som hemmafru bland annat genom att återge narrativer, korta anedoktartade berättelser med en början och ett slut (jfr Arvidsson 1998: 25). Hon var glad över att ha fått en orsak att titta i de gamla fotoalbumen. Intervjuerna hölls i relativt ledig

samtalsstil. I vissa fall behövde jag inte ställa speciellt många frågor utan samtalet löpte på av sig självt. Att jag åldersmässigt är i kvinnornas barns ålder gjorde att det i vissa fall kändes som ett samtal mellan mor och dotter där modern berättade om tider som flytt men också som ett samtal oss kvinnor emellan. Att denna bit av vardagslivet var viktigt att dokumentera ansåg de alla samtidigt som vissa av dem menade att de inte hade så mycket att bidra med (jfr Mattsson 2011: 20; Strandén 2010).

Det avsnitt som jag inledningsvis valt att citera här återgavs som svar på min fråga om hur det var att vara ung på 1950-talet speciellt med tanke på att vara ung hustru och hemmafru. I intervjun framställer Elsa minnet av livet som hemmafru på 1950-talet som tungt. Hon understryker sina påståenden med hjälp av stilistiska medel såsom suckar, starka adjektiv och kraftuttryck. Elsa suckar när hon reflekterar över minnet av hennes arbetskrävande dagar i hushållet, hon betonar hur förbandstyget som användes som blöjor måste kokas och understryker detta med ett betonat "herregud". Att poängtera det tunga i att koka babyens blöjor är något som också Ebba gör: "... så kokade jag all den där babytvätten. Och då hade jag en stor blå kastrull som stod ständigt på spisen." Att Ebba till och med minns färgen på kastrullen hon kokade blöjorna i menar jag pekar på en särskild symbolisk laddning. Att arbetet med hushåll och babybyke var tungt och tidskrävande utgör också Elsas förklaring till att fruarna behövdes hemma på 1950-talet. I utdraget ur intervjun med Elsa framkommer också hur mammorna på 1950-talet måste vara hemma eftersom det inte fanns någon ordnad barnomsorg. Att Elsa berättar om att de gifta kvinnorna inte förvärvsarbetade på denna tid utan att de *måste* vara hemma är ett sätt att för mig som lyssnare berättiga sitt val att stanna hemma. Hon önskar få förståelse för sin livssituation med utgångspunkt i de värderingar som rådde på 1950-talet då det normerande idealet i medelklassens familjer gick ut på en hem-

mavarande mamma och en familjeförsörjande pappa (jfr Danielsen 2002: 11ff). Uttrycket "jag behövdes hemma", är något som återkommer i intervjuerna.

Kvinnorna som jag intervjuade var synnerligen angelägna om att förklara att tiderna var annorlunda på 1950-talet. Så gör också Molly genom att med emfas påpeka "det var så på *den* tiden [...] Att man skulle vara som den där som skötte hemma och allt vad nu där tillhörde." Linnea associerar till nutid då kvinnornas arbetssituation ser annorlunda ut: "Nå nu är det nu så vanligt [med förvärvsarbetande mammor], men det var annat då (småskratt). Man tänkte på ett annat sätt." Att framhäva att tänkesättet var ett annat på 1950-talet anser jag hänger ihop med omvärderingen av hemmafruns situation från slutet av 1960-talet och framöver i samband med andra vågens feminism som motade kvinnorna ut ur hemmet. Kvinnorna önskar i samtal med mig bli förstådda och respekterade med utgångspunkt i de då, på 1950-talet, rådande normerna och värderingarna. De föreställer sig att jag omfattar de värderingar om kvinnans "plats" som blev aktuella på 1970-talet och betonar därför de normerande ideal som de levde enligt. Här kan dessa tankar om kvinnans "plats" uppfattas som en "tredje närvarande" vilket gör att de så bestämt tar avstånd ifrån dessa tankegångar.

Elsa framhåller att hon upplevde livet som ung hustru och mor som arbetsdrygt: "Jo, jobbigt. Men alla hade det ju *lika*, så man trodde att det skulle vara på det sättet". På så sätt relaterar hon till det då på den tiden omgivande idealet om att stanna hemma som hemmafru. Som ung hustru och mamma ifrågasatte hon inte detta ideal utan anpassade sig till det. Elsas berättelse kan tolkas som en hjälteberättelse om tungt arbete i enkla förhållanden. I berättelserna gestaltas en heroisk kvinnlighet, en kvinna som klarar av tungt arbete. Den heroiska kvinnligheten kan också ses som en del av föreställningen om den starka finländska kvinnan (Markkola 2002: 79). Samtidigt bildar be-

rättelsen en motivering för beslutet att stanna hemma. Denna hjälteberättelse anser jag växer fram i relation till mig som intervjuare. Efter som idealet med en hemmavarande mamma omvärderades under sent 1960-tal och 1970-tal då hemmafruarna förväntades, kunde och också ville bege sig ut i arbetslivet krävs en motivering för varför kvinnan i fråga *inte* gjorde det (Axelsson 1992: 22). En möjlig tolkning är att Elsa och de andra kvinnorna jag intervjuat utgår från att jag representerar en syn på hemmafruar som en sorts förspild kvinnokraft och som ett uttryck av patriarkal ordning så som andra vågens feminister i vissa fall gör. Bland annat Yvonne Hirdman anser att hemmafruns tillvaro vilar på en tvingande patriarkal genusordning (Hirdman 2007). Det är som om mina intervjupersoner önskar garantera att jag ger deras berättelser rättvisa. Därför lyfter de fram det tunga och myckna arbetet som de förväntades göra.

De öppna frågorna i intervjun ledde till ett berättande med den muntliga intervjuens kännetecken där formen och stilen för det berättade är av betydelse. Öppna frågor ger utrymme för intervjupersonens erfarenheter och tolkningar av dem. En aspekt på form är de stilistiska drag som förekommer i intervjun och som blir synliggjorda med en transkribering som framhäver den muntliga karaktären (Tedlock 1971: 114ff). Att fokusera på berättandets form och stil är ett sätt att nå det betydelsebärande i det som berättas. På så sätt ger det möjlighet till ett analytiskt djup. Samtidigt är intervjusituationen och den dialog som sker i den av betydelse. Som intervjuare representerade jag i detta fall dels en vetenskaplig instans, dels en generations- och könstillhörighet. Det var fråga om hur en äldre kvinna berättar om förutsättningar för livet som hemmafru på 1950-talet för en annan kvinna som åldersmässigt kunde vara en dotter. Dessutom är det en hemmafru som berättar och motiverar sitt val av att stanna hemma för en yrkesverksam kvinna. Detta resulterade i ett berättande som med hjälp av stilistiska medel fokuserar på att

nå erkänsla för ett livsval i enlighet med då rådande normer.

Slutord

I denna artikel har jag diskuterat olika materialtyper, skriftliga levnadsberättelser, frågelistsvar och muntliga intervjuer som alla på ett eller annat sätt gestaltar vardagslivet som hemmafru på 1950-talet. Centralt har varit att diskutera frågornas utformning och betydelse och den betydelse som instansen har som uppmanar till att berätta. Förutom skillnaden mellan det muntliga, spontana, uttalat dialogiska och icke-slipade berättandet i intervjuerna och de skriftliga, mera slipade levnadsberättelserna och frågelistmaterialet framträder även andra skillnader. För det första handlar det om de ställda frågornas karaktär. Öppna och inkluderande frågor skapar möjlighet för att gestalta erfarenhet i berättandets form på ett reflekterande sätt och där användning av värderande ord och emotionsuttryck förmedlar berättarens hållning till världen. I det material som jag analyserat ter det sig som långt styrda och detaljerade frågor resulterar snarare i kronologiska sekvenser än ett berättande. För det andra och mycket centrala handlar det om att en kvinnoforskningsinstitution och ett traditionsarkiv som initiativtagare och mottagare genererar olika typer av berättande. Det förra ledde till en berättelse om "det bittra livet" medan traditionsarkivets frågelista resulterade i mera neutrala berättelser eller positiva berättelser om "det goda livet". Intervjuerna skapade i en dialog mellan de äldre kvinnorna och mig resulterade i en hjälteberättelse om hårt arbete samtidigt som jag läser ut en önskan om att bli förstådda enligt de normer som rådde på 1950-talet. De önskar att jag ska ha en empatisk förhållning till deras erfarenheter och genererar därför ett slags "förstå mig rätt"-berättelser (Strandén 2010).

De olika materialtyperna resulterade således i olika narrativa strategier som genom olika användning av aspekter av stil, form och betydelse gestaltar erfarenheterna på olikarta-

de sätt. Det innebär inte att de olika materialtyperna skulle vara av bättre respektive sämre kvalitet utan de har helt enkelt olika utgångspunkter och resulterar i endera i ett berättande som ger god ingång i skribentens/intervjuersonens världsbild eller i kronologiska sekvenser med detaljrikedom om det förgångna. Vilketdera forskaren använder bör stå i relation till det kunskapsmål han eller hon har som målsättning. Samtidigt påstår jag att omedvetenheten om den dolda dialogen gällande i synnerhet frågelistmaterialet är problematisk. För att undvika att dialogen mellan den som ställer frågor och den som svarar på frågelistor förblir dold krävs eftertanke gällande frågor- nas art och dokumentering av de tankegångar som var aktuella då frågelistan skapades. Det innebär också att beakta betydelsen av ”den tredje närvarande”. Om så inte görs finns risk för reproducering av stereotypa uppfattningar med utgångspunkt i givna genrekonventioner snarare än att bilda en ingång till människors erfarenheter.

Min avsikt i denna artikel var inte att visa på någon allmängiltighet i ett större material utan att diskutera frågor- nas och avsändaren/mottagarens betydelse i skapandet av biografiskt material. Jag anser att det är synnerligen viktigt att föra metodologiska diskussioner kring skapandet av det empiriska materialet eftersom det visar sig att hur vi ställer frågor och vem som ställer frågor resulterar i olika typer av material med utgångspunkt i olika genrekonventioner. Detta bör forskarna vara medvetna om eftersom som ”vi” ropar får ”vi” svar.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Opublicerade

Åbo, Åbo Akademi, Institutet för kvinnoforskning

Kvinnoliv i Svenskfinland (KLiv) 1995–1996: Maja KLiv 33, Emma KLiv 49, Ella KLiv 71, Alice KLiv 116.

Åbo, Åbo Akademi, Cultura, Etnologiska samlingarna: Frågelistan nr 63 (2000) ”Berätta om ditt 1950-tal”,

Frågelistan nr 71 (2006) ”När freden kom”.

Folkloristiska samlingarna, intervjuer Elsa IF mgt 2010/3, Linnea IF mgt 2010/4, Ebba IF mgt 2010/6, Molly IF mgt 2010/7.

Publicerade

Ahmed, Sara 2004. *Cultural politics of emotion*. Edinburgh: University Press Edinburgh.

Arvidsson, Alf 1998. *Livet som berättelse. Studier i levnads- historiska intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Att samla självbiografiskt material. *Handledning och för- teckning över Nordiska museets frågelistor* 1991. Red. Stefan Bohman et al. Stockholm: Nordiska museet.

Axelsson, Christina 1992. *Hemmafrun som försvann. Övergången till lönearbete bland gifta kvinnor i Sverige 1968–1981*. (Institutet för social forskning 21.) Stockholm: Stockholms universitet.

Bursell, Barbro 1993. Intervjun som kunskapskälla. I: *Muntliga möten. Om intervjuer i museernas sam- tidsdokumentation*. Stockholm: Nordiska museet, s. 12–35.

Carlstedt, Gunilla & Annika Forssén 1999. *Mellan ansvar och makt. En diskussion om arbete, hälsa och ohälsa utifrån tjugo kvinnors livsberättelser*. Luleå: Luleå uni- versitet.

Dahmén, Erik 1963. *Ekonomisk utveckling och ekonomisk politik i Finland. En undersökning av åren 1949–1962 samt några framtidsperspektiv*. Helsingfors: Finlands Banks institut för ekonomisk forskning.

Danielsen, Hilde 2002. *Husmorhistorier. Norske husmødre om menn, barn og arbeid*. Oslo: Spartacus.

Ehn, Billy, 1992. Livet som intervjukonstruktion. I: *Själ- vbiografi, kultur, liv: Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Red. Christoffer Tigerstedt, J P Roos & Anni Vilkkö. Stehag: B Östlings bokförlag Symposium, s. 199–219.

Ek, Sven B 1989. *Qultur som problem*. Göteborg: Robek- Konsult.

Ekrem, Carola 2000. Frågelistan och döden. I: *Själviogra- fen 1/ 2000*, Stockholm, s. 4–7 s.

Hagelstam, Sonja 2011. Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoit- taminen jatkosodan poikkeusoloissa I: *Kirjeet ja histo- riantutkimus*. Red. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahti- nen & Kirsi Vainio-Korhonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 299–328.

Hagström, Charlotte & Lena Marander-Eklund 2005. Att arbeta med frågelistor. En introduktion. I: *Frågelistan som källa och metod*. Red. Charlotte Hagström & Lena Marander-Eklund. Lund: Studentlitteratur, s. 9–29.

Heiskanen, Markku 1998: *Usko toivo harkkaus. Kyselytutki- mus miesten naisille tekemästä väkivallasta*. Helsinki: Tilastokeskus.

Hirdman, Yvonne 2007. *Gösta och genusordningen. Femi- nistiska betraktelser*. Stockholm: Ordfront.

Högdahl, Elisabeth 2005. *Kreativ etnografi. Konferenspaper från ACSIS nationella forskarkonferens för kulturstudi- er, Norrköping 13–15.6.2005*. www.ep.liu.se/ecp/015/

- Iloinen 1950-luku. *Purkkaa, sotakorvauksia ja unelmia*. 2003. Red. Kai Linnilä et al. Jyväskylä: Amanita.
- Johansson, Anna 2005. *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Keski-Nisula, Anna-Lena 1998. "Är detta rimligt? Om maktlöshet och uppror i livshistorier skrivna av kvinnor". I: *I dialog med kvinnoliv*. Red. Harriet Silius et al. (Publikationer från institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi 11.). Åbo: Åbo Akademi, s. 61–89.
- Klein, Barbro 2003. Nm 223 Personlig hygien. Reflektioner kring frågelistor, meddelarskap och vetenskap. I: *Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*. Red. Bo G, Nilsson et al. Stockholm: Nordiska museet, s. 69–88.
- Klinkmann, Sven-Erik 2003. Nostalgiska strategier i filmen *Il Postino*. I: *Människan och tiden. Time and humanity*. Red. Nils G. Holm & Ulrika Wolf-Knuts. (Religionsvetenskapliga skrifter 60.). Åbo: Åbo Akademi, s. 93–124.
- Kristensson Uggla, Bengt 2010. Människan är inte en berättelse. Om identitet och narrativitet. I: *Biografiska betydelse. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser*. Red. Lena Marander-Eklund & Ann-Catrin Östman. Hedemora: Gidlund, s. 67–86.
- Leinikki, Sikke 2011. Pätikitty työ, sukupuoli ja toimijuus (työ)elämässä. I: *Työtä tekee mies, nainen*. Red. Kirsi-Maria Hytönen & Eerika Koskinen-Koivisto. (Väki Voimakas 24). Jyväskylä: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, s. 179–203.
- Lejeune, Philippe 1989. *On autobiography*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lundgren, Eva et al. 2001: *Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning*. Umeå: Brottsförmyndigheten.
- Marander-Eklund, Lena 2002. Narrative Style. How to Dramatize a Story. I: *Arv* 2002 s. 113–123.
- Marander-Eklund, Lena 2009. "Kanske den bästa tiden i mitt liv". Analys av emotioner i ett frågelistmaterial om livet i efterkrigstidens Finland. I: *Tidskrift för kulturforskning* 2009/4 s. 22–38.
- Marander-Eklund, Lena & Ann-Catrin Östman 2011. Biografiska betydelse. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser. I: *Biografiska betydelse. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser*. Red. Lena Marander-Eklund & Ann-Catrin Östman. Hedemora: Gidlund, s. 7–20.
- Markkola, Pirjo 2002. Vahva nainen ja kansallinen historia. I: *Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli*. Red. Tuula Gordon, Katri Komulainen & Kirsti Lempiäinen. Tampere: Vastapaino, s. 75–90.
- Matthews, Glenna 1987. "Just a housewife". *The rise and fall of domesticity in America*. New York: Oxford University press.
- Mattsson, Kristin 2011. *Att skriva det finlandsvenska. Etnicitet i kvinnors livshistorier*. Åbo: Åbo Akademi förlag.
- May, Vanessa 2001. *Lone motherhood in Finnish women's life stories. Creating meaning in a narrative context*. Åbo: Åbo Akademi förlag.
- Nurminen, Eija 1992. En jämförelse mellan skriftliga och muntliga livshistorier. I: *Självbiografi, kultur, liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Red. Christoffer Tigerstedt et al. Stockholm: Stehag: Symposium, 221–240.
- Nylund, Skog Susanne 2005. Hisnande historier och talande tystnader. Berättelser i frågelistsvar. I: *Frågelistan som källa och metod*. Red. Charlotte Hagström & Lena Marander-Eklund. Lund: Studentlitteratur, s. 149–168.
- Nylund, Skog Susanne 2011. Rörliga rötter. Intertextualitet och diaspora i en judinnas levnadsberättelse. I: *Biografiska betydelse. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser*. Red. Lena Marander-Eklund & Ann-Catrin Östman. Hedemora: Gidlund, s. 111–132.
- Oakely, Ann 1976 [1974]. *House Wife*. Middlesex: Penguin.
- Polanyi, Livia 1985. *Telling the American story. A structural and cultural analysis of conversational storytelling*. Norwood: Ablex.
- Pripp, Oscar 1999. Reflektion och etik. I: *Etnologiskt fältarbete*. Red. Lars Kaijser & Magnus Öhlander. Lund: Studentlitteratur, s. 41–54.
- Saarikangas, Kirsi. 1993: *Model Houses for Model Families. The Type-Planned Houses of the 1940s in Finland*. Helsinki: Societas Historica Finlandiae.
- Sand, Gunilla 1998. Kvinnoliv i Svensktfinland – ett tvärsnitt av materialet. I: *I dialog med kvinnoliv*. Red. Harriet Silius et al. (Publikationer från institutet för kvinnoforskning 11.) Åbo Akademi: Institutet för kvinnoforskning, s. 34–60.
- Satka, Mirja 1993. Sota-aika perhekäsitusten ja sukupuolten suhteiden murroksena. I: *Hyvinvointivaltio ja historian oikut*. Red. Pertti Haapala. (Väki voimakas 6). Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, s. 57–73.
- Siikala, Anna-Leena 1990. *Interpreting oral narrative*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica. (FF Communications 245.)
- Silius, Harriet & Ann-Catrin Östman 1998. Att berätta och lyssna till livshistorier – en diskussion kring våra läsningar. I: *I dialog med kvinnoliv*. Red. Harriet Silius et al. (Publikationer från institutet för kvinnoforskning 11.) Åbo Akademi: Institutet för kvinnoforskning, s. 10–33.
- Strandén, Sofie 2010. "I eld, i blod, i frost, i svält". *Möten med veteraners, lottors och sjuksköterskors berättande om krig*. Åbo Akademi: Åbo.
- Tannen, Deborah 1995 [1990]. *Du begriper ju ingenting. Samtal mellan män och kvinnor*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Tedlock, Dennis 1971. On the translation of style in oral narrative. I: *Journal of American Folklore* 89, s. 114–133.
- Vilkko, Anni 1992. "Att skaka hand med handskarna på". Kvinnliga självbiografier och tolkarens position. I: *Självbiografi, kultur, liv. Levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*. Red. Christoffer Tigerstedt et al. Stockholm: Symposium, s. 107–127.
- Åström, Lissie 1990. *Fäder och söner. Bland svenska män i tre generationer*. Stockholm: Carlsson.

Öberg, Peter 1999. *Livet som berättelse. Om biografi och äldre*. Uppsala: Uppsala University.

SUMMARY

As we call so shall we be answered - methodological aspects in the formation of oral and written biographical material. In this article, I have discussed various types of materials: written biographies, questionnaire answer, and oral interviews; all of which in one way or another portray the everyday life of a housewife in the 1950s. Of central importance has been the discussion concerning the formation of the questions and their significance, as well as the importance of that the authority has been requested to tell. In addition to the difference between the oral, spontaneous, spoken dialogic and unpolished life narratives in interviews and the written, more polished life stories and questionnaire material, other differences also occur. Firstly, these concerns the nature of the questions asked. Open and inclusive questions create the opportunity to shape the experience in the narrative form in a reflective manner, and also allow the use of significance words and emotional expression to convey the narrator's attitude toward the world.

In the material I analysed it seems that very controlled and detailed questions resulted rather in chronological sequences than a narrative. Second, and very central, is the fact that a women's research institute and a tradition archive, as initiator and receiver, generate different types of storytelling. The former led to a story about "the bitter life" while the tradition archive's questionnaire resulted in more neutral stories or positive stories about "the good life". The interviews created in a dialogue between the older women and me resulted in a heroic tale of hard work while, as I understand it, expressing a desire to be understood according to the standards that prevailed in the 1950s. They want me to have an empathetic attitude to their experience and therefore generated a kind of "understand me right" -stories (Strandén 2010).

The different types of materials thus resulted in different narrative strategies through the use of various aspects of style, form, and meaning, which portray experiences in different ways. It does not mean that the different types of materials would be of better or worse quality but that they simply have different starting points and result in either a narrative that provides good access into the writer / interviewee's worldview or in chronological sequences which are rich in detail about the past. Whichever the researcher uses should be in relation to the learning goals he or she has as their aims. At the same time, I would suggest that an unawareness of the hidden dialogue regarding in particular the questionnaire material is problematic. To avoid the dialogue remaining hidden between those who are asking the questions and those responding to the questionnaires requires reflection as regards the nature of the questions and the documentation of the thought processes that were current when the questionnaire was created. It also means taking into account the importance of the "third presence". If this is not done there is a risk of reproducing stereotypical understandings based on the conventions of the given genre, rather than establishing access to the human experi-

ence.

My intention in this article was not to show any general application for larger material, but to discuss the questions and the senders / recipient's significance in the creation of biographical material. I think it is extremely important to conduct methodological discussions about the creation of empirical material, because it transpires that how we ask questions, and who asks questions results in different types of materials that are based on the different genre conventions. Researchers should be aware this because as "we" call so shall "we" be answered.

- 1 Begreppet biografiskt material är bredare än begreppet självbiografiskt material. Det senare innebär endast ett berättande om ett själv medan ett biografiskt material innebär dels ett berättande om självet, dels om andra (Marander-Eklund & Östman 2011: 7)
- 2 Under 1990-talet sattes mycken vikt vid läsningen av levnadsberättelser med tänkt läsare (*implied reader*) i fokus. Denna läsare sägs långt som manlig till sin kulturella läggning (Vilkko 1992: 112). Man talade också om en självbiografisk pakt (Vilkko 1992: 107, se Lejeune 1989: 29f)
- 3 Artikeln är ett delresultat av projektet "Happy days? Everyday life and nostalgia of the extended 1950s" (FA 137923). I min andel av projektet studerar jag gestaltningar av hemmafruars liv i Svenskfinland med fokus på 1950-talet med utgångspunkt i olika materialtyper. Ett stort tack till Sofie Strandén-Backa för kommentarer på artikelmanuset.
- 4 Här återfinns Alice (KLiv 116) som hela sitt liv var hemmafru, Ella (KLiv 71) som var representationshustru och som skrev artiklar, Maja (KLiv 33) som utförde arbetsuppgifter med utgångspunkt i hemmet och Emma (KLiv 49) som var diplomathustru. Deras öden är relativt olika men har det gemensamma draget att de alla representerar en högre medelklass.
- 5 Att levnadsberättelserna handlar om upplevelser om livets baksidor aktualiserar starkt de etiska frågeställningarna.
- 6 <http://web.abo.fi/arkiv/etn/dokument/fragelista70.pdf>
- 7 Här använde jag sökordet "hemmafru". Sökningen gav 47 träffar i frågelistmaterialet. De frågelistor som är aktuella handlar om ransoneringstiden (1 svar), arbete på landsbygden och i tätorter (1 svar), 1950-talet (29 svar), Bruksliv (6 svar), 1960-talet (4 svar) och När freden kom (6 svar).
- 8 Från och med år 1964 fick mödrar en lagstadgad rätt till 54 vardagars moderskapsersättning (Finlex 364/1963). År 1970 förlängdes tiden till 180 vardagar (Finlex 320/1970). I Finland trädde lagen om barndagvård i kraft år 1973.
- 9 Jag har gjort sex intervjuer med kvinnor som är födda på 1920-och 1930-talet från både större och mindre städer i svensktalande trakter i Finland. Kvinnorna har mer eller mindre hela sitt liv varit hemmafruar. Min intervjustrategi gick ut på att jag frågade om kvinnan ifråga upplevde sig som hemmafru och ställde frågor kring hemmafruns vardag, om barnkötseln, matlagning för att på så sätt nå de erfarenheter av livet som hemmafru med utgångspunkt i 1950-talet.

